

't als de „Nachtschool" van zich afgeschoven, ja gestooten. Men had het onder de naamhebbende theologen te druk met de echtheid van de Bijbelboeken en met kritische schifting van den heiligen tekst. De eigenlijke dogmatiek gleed onder de paperassen weg, en het was metterdaad een ontdekking voor mij, toen ik in 1873, met wijlen Ds. Gewin naar een antiquaar te Leiden getogen, daar heel een bibliotheek vond en aankocht, waaruit het oude Calvinisme nog als met graftaal mij toesprak. Zoo kwam ik tot de oude litteratuur, en vooral door Dibbets tot de erven der geestelijke nalatenschap. Dit bewoog mij toen om in de Gemeene Gratie de oude Calvinistische politiek weer aan onzen zoo anders geworden tijd aan te passen. Daaraan dankte toen de Gereformeerde theologie van het Neo-Calvinisme haar opkomen; en weer als vanouds staat thans deze Gereformeerde Theologie als een kracht in 't land, beide én in de Hervormde Kerk, die nog altoos tast naar hygienisch herstel, én in de Gereformeerde Kerken, die met haar braken.

Doch vanzelf kon 't hierbij niet blijven. Zooals Paulus het in Corinthe en Rome vond, en onze Calvinisten het in de 16e eeuw voelden, Religie en Politiek waren nu eenmaal niet van elkander af te scheiden. Dit gold in Paulus' dagen, het was niet anders in de dagen der Calvinisten geweest, en even als toen, zoo deed 't zich ook nu voor: „Gij ziet uwe roeping, broeders, dat gij niet vele wijzen zijt, niet vele machtigen, niet vele edelen". Prins Willem van Oranje klaagde het zoo diep uit zijn teleurgesteld hart, dat het Verbond der Edelen hem geen steun had geboden, terwijl schier enkel uit de „kleyne luyden" hem verwinnende kracht was toegevloeid. En ook nu weer liet schier al wat hoog in naam en macht was, Groen van Prinsterer alleen staan, en was het in hoofdzaak de kleine burger en de kloeke landman, bij wie zijn oproeping nog gehoor vond. In de dagen van Paulus' apostolaat was het de „wetenschap" der Grieksche en Romeinsche wijsgeeren, die de leiding der geesten in handen hield, en die minachtend, ja verachtend, op wat de man van Tarsen schreef, neerzag. Leg tegenover deze minachting dier toenmalige „wetenschap" nu enkel den brief aan de Romeinen, een boekske, zoo ge het apart uitgaaf, van nog niet één vel druks, en vraag u af, of niet de levens- en wereldbeschouwing die Paulus hierin ten beste gaf, in diepte van opvatting en in bestraling met hooger licht, alwat toen Rome's en Griekenland's intellectueelen orakelden, geheel in de schaduw stelt. Er was daarom niets vreemds in, dat een pittige kern als oudtijds in de eerste Christenen, en vóór nu drie eeuwen in de Calvinisten optrad, ook nu weer van zich hooren liet, en degelijk wist